

01

අනුරාධපුර ඇතුළුපුරය, ජේතවනය, වෙස්සගිරිය යන ආංශුක ක්ෂේත්‍රවල ප්‍රාග් හා පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ භූ දර්ශනයේ අවකාශය සම්බන්ධ පුරාවිද්‍යා විමර්ශනයන්

තුසිත මැන්දිස්¹

Abstract

Studying the sepatal activities occurred between the center and the periphery of the city is highly essential while defining the mega cultural landscape in Ancient Anuradhapura. Centers of Anuradhapura have been selected i.e. Inner city of Anuradhapuraya, Jetavanaramaya and Vessagiriya and it is attempted to identify the Pre historic - proto-historic cultural landscape existed at the selecte sites. It is expected to identify the archaeological significances occurred through all over the time for get to know the spatial conditions as well as development and change of cultural landscape of the city. The key themes focusing in the study are identifying the characteristic changes occurred through a large time span, identifying the role of human factor on the formation of landscape, identifying the spatio, cultural patterns and its relationships.

හැඳින්වීම

පුරාණ අනුරාධපුර සාර්ව සංස්කෘතික භූ දර්ශනය (Mega Cultural landscape in Ancient Anuradhapura) පිළිබඳ ව අධ්‍යයනයේ දී කේන්ද්‍රය මධ්‍ය ප්‍රදේශය හා පර්යන්තය අතර සිදු වූ අවකාශීය තත්ත්වයන් හඳුනා ගැනීම අතිශයින් ම වැදගත් වේ. මෙම අවකාශීය තත්ත්වයන් තේරුම් ගැනීමේ දී පුරාණයේ සිට යටෝක්ත පරිසරයේ විවිධ පාර්ශවයන් අතර අනාදිමත් කාලයක් තිස්සේ සිදු වූ අන්තර් ක්‍රියාකාරීත්වය ග්‍රහණය කර ගැනීම සඳහා ඇතුළුපුරය, ජේතවනය හා වෙස්සගිරිය යන ආංශුක ක්ෂේත්‍ර තෝරා ගෙන පහත සඳහන් අංශ කෙරෙහි අවධානය යොමු කොට ප්‍රාග් හා පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ සංස්කෘතික භූ දර්ශනය යටෝක්ත භූමි භාගය ආශ්‍රයෙන් හඳුනා ගැනීම මෙහිදී සිදු කරන අතර ඒ සඳහා පහත සඳහන් අංශ කෙරේ අවධානය යොමු කරන ලදී.

¹ ආචාර්ය තුසිත මැන්දිස්, ජ්‍යෙෂ්ඨ කථිකාචාර්ය, පුරාවිද්‍යා හා උරුම කළමනාකරණ අධ්‍යයනාංශය, සමාජීයවිද්‍යා හා මානවශාස්ත්‍ර පීඨය, ශ්‍රී ලංකා රජරට විශ්වවිද්‍යාලය. thusithamendis@gmail.com

- i. කැපී පෙනෙන ලෙස දීර්ඝ කාලයක් තිස්සේ කාලය ඔස්සේ වන වෙනස්වීම හඳුනා ගැනීම.
- ii. භූ දර්ශනයේ නිර්මාණය සඳහා මානව සාධකයේ භූමිකාව හඳුනා ගැනීම.
- iii. අවකාශීය සංස්කෘතික රටාවන් හා එහි සහසම්බන්ධතාවයන් හඳුනා ගැනීම.

ඉහත පෙන්වා දී ඇති අවකාශීය තත්ත්වයන් ග්‍රහණය කර ගැනීම සඳහා ද්‍රව්‍යාත්මක උරුමයේ අන්තර්ගත පුරාවිද්‍යාත්මක විශේෂිතාවයන් කාලමානය තුළ දීර්ඝ කාලීන ව ක්‍රියාත්මක වූ අන්දම හා වෙනස්වීම ඔස්සේ ගොඩ නැගුණු ආකාරය හඳුනා ගැනීම මගින් සාර්ව සංස්කෘතික භූ දර්ශනය ගොඩ නැගීමට අවකාශ සැලසේ. අධ්‍යයනයට ලක්වන ප්‍රදේශයේ **ප්‍රාග් හා පූර්ව ඓතිහාසික භූ දර්ශනය** යනු පරිසරය පමණක් නොවේ. සංස්කෘතික භූ දර්ශනය පුරාවිද්‍යාත්මක භාෂිතයන් තුළ දිගු ඉතිහාසයක් සහිත සංකීර්ණ ක්‍රියාවලියකි. එම ක්‍රියාවලියට අදාළ ද්‍රව්‍යාත්මක තත්ත්වයන් හා පරිවර්තනයන් තේරුම් ගැනීම පුළුල් භූ දර්ශනයේ අවකාශය ගොඩ නැගීමේ දී වැදගත් වේ (Fairclough 2002:27-29).

පුරාණ අනුරාධපුර නාගරික ප්‍රදේශය තුළ මෙතෙක් සිදු කර ඇති පුරාවිද්‍යා අධ්‍යයනයන් ට අනුව එහි කේන්ද්‍රය හා පර්යන්තය තුළ සිදු වූ භූ දර්ශනය පිළිබඳ ව අවකාශීය තත්ත්වයන් ග්‍රහණය කරගෙන තිබුණ ද නාගරික ප්‍රදේශයේ කේන්ද්‍රය හා පර්යන්තය අතර පුළුල් භූ දර්ශනයේ අවකාශය හඳුනා ගෙන නොමැත. ඒ අනුව සාර්ව (මහා) භූ දර්ශනය තේරුම් ගැනීම සඳහා දීර්ඝ කාලයක් තිස්සේ මෙම පරිසරයේ සිදු වූ තාක්ෂණික සංස්කෘතික අවධිත් හි (Techno cultural Period) පරිවර්තන ක්‍රියාවලිය අනුරාධපුර පුළුල් භූ දර්ශනයේ අවකාශය කේන්ද්‍රයේ සිට පර්යන්තයට කේන්ද්‍රාපසාරී ලෙස ව්‍යාප්ත වීමට හෝ එසේත් නොමැති නම් පර්යන්තයේ සිට කේන්ද්‍රය දක්වා කේන්ද්‍රාභිසාරී ලෙස ව්‍යාප්ත වීමක් වූවා ද යන්න අධ්‍යයනය කිරීම වැදගත් වේ.

ක්‍රමවේදය

මෙම අධ්‍යයනය සඳහා ක්‍රමවේදය ලෙස මැනකාලීන පුරාවිද්‍යා කැණීම් හා ගවේශනවලින් රැස් කරගනු ලැබූ භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු හා සාහිත්‍යමය මූලාශ්‍රයන්හි සඳහන් සාධක මෙන් ම විවිධ විද්වතුන් අනුරාධපුර ජනාවාස රටාව හා පුරාණ පරිසරය අධ්‍යයනය සඳහා සිදු කර ඇති පර්යේෂණයන් ද ඉවහල් කර ගෙන අධ්‍යයන ක්‍රමවේදය සකස් කර ගන්නා ලදී.

ප්‍රාග් ඓතිහාසික සංස්කෘතික සන්දර්භගත වීම

අධ්‍යයනය සඳහා භාවිතා කොට ඇති අනුරාධපුර කේන්ද්‍රය (ඇතුළුපුරය), මධ්‍ය (ජේතවනය) හා පර්යන්තය, (වෙස්සගිරිය) හා ඉන් පිටත මෙතෙක් සිදු කෙරී ඇති පුරාවිද්‍යා කැණීම් ගවේෂන ආදිය මගින් ඒ ඒ ක්ෂුද්‍ර භූමි තුළ මතුපිටින්

හඳුනා ගත හැකි පුරාවිද්‍යාත්මක ද්‍රව්‍යමය නිෂ්ටාවශේෂ වලට වඩා දිගු ඉතිහාසයක් පොළොව අභ්‍යන්තරයේ තැන්පත් ව පවතින බව භෞතික සංස්කෘතික ද්‍රව්‍ය වලින් හඳුනා ගත හැකි ය. ඇතුළුපුරය, ජේතවනය හා වෙස්සගිරිය භූමි ආශ්‍රිත ව සිදු කරනු ලැබූ ස්තර විද්‍යානුකූල පුරාවිද්‍යා කැණීම් මඟින් යථෝක්ත භූ කලාපවල ප්‍රාරම්භක සංස්කෘතික සන්දර්භගත වීමේ අවස්ථාව ලෙස ප්‍රාග් ඓතිහාසික සංස්කෘතික අවධිය හඳුනා ගෙන තිබේ. සිරාන් දැරණියගල අනුරාධපුර ඇතුළුපුර (අධ්‍යයනයේ දී අප කේන්ද්‍රය වශයෙන් හඳුන්වන භූමි භාගය) සිදු කරනු ලැබූ කැණීම්වල දී අදින් වසර 5850 කට පූර්ව (ක්‍රි.පූ.3900) යේදී එම භූමි භාගය තුළ නූතන වැදි පරපුරේ මි මුත්තා වූ ඔස්ට්‍රොලොයිඩ් මානව වර්ගයට අයත් මධ්‍ය ශිලා යුගයේ (Mesolithic) බලන්ගොඩ මානවයා විසින් එම භූමිය ජනාවාස කරනු ලැබූ බව කැණීම් මඟින් තහවුරු කොට ඇත (Deraniyagala 1972 :50; එම 1992:700,729). ඔහු පෙන්වා දී ඇති ආකාරයට ඇතුළුපුර මධ්‍යශිලා යුගයේ සමාරම්භය රතු දුඹුරු පාංශු කලාපය (Reddish brown Earth) තුළ සිදු වී ඇත (එම 1992 :700). කේන්ද්‍රයට පිටත මධ්‍ය ප්‍රදේශය තුළ ජේතවනය ආශ්‍රිත භූමියේ සිදු කරනු ලැබූ පුරාවිද්‍යා කැණීම් තුළින් රතු දුඹුරු පාංශු කලාපය (RBE) තුළින් මධ්‍යශිලා යුගයට අයත් මානව වාසස්ථාන ලක්ෂණ JSMP 2002, JSWMP 2003, JSOWP 2004 ස්ථාන නාම යටතේ සිදු කරනු ලැබූ කැණීම්වල දී හඳුනාගෙන ඇත (මැන්දිස් 2003/2004:09). එසේ ම කේන්ද්‍රයට දක්ෂිණ දිග පර්‍යන්තයේ පිහිටන වෙසස්ගිරිය ක්ෂුද්‍ර භූමිය ආශ්‍රිත ව සිදු කරනු ලැබූ VGHL EX 01 හා 02 යන කැණීම්වල දී යථෝක්ත භූමියේ රතු දුඹුරු පාංශු කලාපය තුළින් මධ්‍ය ශිලා යුගයට අයත් මානව වාසස්ථාන පිළිබඳ සාධක හමුවී තිබේ (මැන්දිස් 2008:48-49).

ඒ අනුව කේන්ද්‍රය, මධ්‍ය හා පර්‍යන්ත ප්‍රදේශ වලට අයත් ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රයන් හි සිදු කරනු ලැබූ කැණීම්වල දී සමස්තයක් ලෙස මධ්‍යශිලා යුගයේ මානව ජනාවාසකරණය පිළිබඳ සාධක හමුවන්නේ රතු දුඹුරු පාංශු කලාපයෙනි. මධ්‍යශිලා යුගයේ දී යථෝක්ත ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍ර ආශ්‍රිත ව මානව ජනාවාසකරණය සිදුවූයේ කේන්ද්‍රාපසාරී ලෙස ද එසේත් නැතහොත් කේන්ද්‍රාභිසාරී ලෙස ද යන්න පිළිබඳ ව විමසීම මඟින් ප්‍රාරම්භක අවධියේ දී අනුරාධපුර භූ දර්ශනය ගොඩ නැඟීම සඳහා මානව සාධකයේ භූමිකාව හඳුනා ගැනීමට අවකාශ සැලසේ. අධ්‍යයනයට භාජනය වන අනුරාධපුර පැරණි නගරයට අයත් කේන්ද්‍රයේ සිට අරය කි.මී. 5 ක් වන සාර්ව භූමිය ගත් කළ එහි පවතින භෞතික පරසරය තුළ දැකගත හැක්කේ සමාන භෞමික සන්දර්භයකි. සමස්තයක ලෙස වාර්ෂික උෂ්ණත්වය 80° F හා වර්ෂාපතනය අඟල් 50 - 70 දක්වා පවතින සදාහරිත වනාන්තරවලින් යුත් වියළි තැනිතලා භූමි ප්‍රදේශයක් වශයෙන් මෙම භූමි ප්‍රදේශය හඳුනාගත හැකි ය (Fernando 1967:43-68). මුහුදු මට්ටමේ සිට ගත් කළ අඩි 200-400 ක් අතර උසකින් පිහිටි යථෝක්ත ප්‍රදේශය උස් භූමි ශ්‍රේණියට අයත් ප්‍රාග් කේම්බ්‍රිය හා විජයානු ශ්‍රේණියට අයත් පාෂාණ මණ්ඩලයකින් සමන්විත වේ (Cooray 1984:84). ප්‍රදේශයේ දැකගත හැකි සුවිශේෂ පාංශු කලාපය රතු දුඹුරු පාංශු කලාපය වේ (එම). ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍යශිලා අවධියේ ජනාවාස පිහිටුවා ගැනීමේ දී මෙම භෞතික පාරිසරික තත්ත්වයන්ගේ උපයෝගීතාවය විමසීම මඟින් අධ්‍යයනයට බඳුන් වන ප්‍රදේශයේ සාර්ව සංස්කෘතික භූ දර්ශනයේ ප්‍රාරම්භක අවධිය පිළිබඳ ව අවබෝධයක් ලබාගත හැකි ය.

වත්මන් වෙස්සගිරිය වශයෙන් හඳුන්වන (පුරාණ ඉසුරුමුණිය) ප්‍රදේශයේ සිට අභයගිරිය උතුරු ප්‍රදේශය දක්වා භූමියේ තැනින් තැන මතුපිට ට ප්‍රවිෂ්ට වූ පාෂාණ උද්ගත පිහිටා තිබේ. සාහිත්‍ය මූලාශ්‍රයවල මෙම ගල්හිත්ත (Rock Outer crop) හඳුන්වා ඇත්තේ **දිගු පහණ** හෝ **දීඝ පාසාණ** වශයෙනි (මව, 15:203). උතුරු දකුණු දිශානුගත ව දිවෙන දීඝ පාසාණයේ සිට කි.මී. 1 පමණ නැගෙනහිරට වන්නට මල්වතු ඔය (පුරාණ කොලොම්භොය) පිහිටා තිබේ. ගල්හිත්තත්, මල්වතු ඔයත් අතර පිහිටන නිමිත ප්‍රදේශය සශ්‍රීක භූමි ප්‍රදේශයක් වේ. මෙම නිමිතය තුළ වෙස්සගිරිය, ජේතවනය හා ඇතුළුපුරය ස්ථානගත වන අතර පොදුවේ මේ ක්ෂේත්‍රයන්හි මව් පාෂාණය (Bed Rock) මතින් (RBE) Basal Gravel පාංශු කලාපය හඳුනාගත හැකි ය. මෙම පාංශු කලාපයේ පිහිටීම එම ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රවල දී උච්චාවචනය වීම දැකගත හැකි ය. එය එසේ වී ඇත්තේ යටෝක්ත භූ කලාපවල මව් පාෂාණයේ පිහිටීමේ විචල්‍යතාවය නිසා බව හරස්කඩ පරීක්ෂා කිරීමේ දී පැහැදිලි වේ. ඒ අනුව වෙස්සගිරියේ සිට අභයගිරිය දක්වා භූමියේ මව් පාෂාණයේ පිහිටීම මුහුදු මට්ටම් උස අනුව විචල්‍යතාවයන්ගෙන් යුක්ත බව හඳුනාගත හැකි ය. (වෙස්සගිරිය 83.50 m, ජේතවනය 72.55 m, ඇතුළුපුර 78.96 m, අභයගිරිය 87.32 m.)

මව් පාෂාණයේ දැකගත හැකි මෙම විචල්‍යතාවයන් ට අනුව පැහැදිලි වන කාරණය වන්නේ අධ්‍යයනය ට ලක් වන ආංශුක ක්ෂේත්‍රයන් හි මව් පාෂාණය කේන්ද්‍රය ට දකුණු දෙසින් වඩාත් පහත් වීමට ලක් වී නැවත උච්ච වීමකට ලක්වෙමින් දකුණු දෙසට ගමන් කරන අතර කේන්ද්‍රයෙන් උතුරු දෙස ට ගමන් කිරීමේ දී උච්චත්වයෙන් යුතු ව විහිදෙන ආකාරය ග්‍රහණය කර ගත හැකි ය. මව් පාෂාණයේ විචල්‍යතාවයන් එසේ වුව ද වෙස්සගිරිය, ජේතවනය හා ඇතුළුපුරය තුළ දී මව් පාෂාණය මතින් දැකගත හැකි RBE පස් සැකැස්ම තුළ ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍යශිලා අවධියේ සංස්කෘතිය මුල් බැස තිබේ. මෙම සංස්කෘතිය යටෝක්ත ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රවල මුල් බැස ගැනීමේ දී එහි භූමියේ උස් ස්ථාන දෙකක් වන වෙස්සගිරිය හා ඇතුළුපුරයේ මෙන් ම ද්‍රෝණියක් සහිත ස්ථානයක් වන ජේතවනය ආශ්‍රිත ව ස්ථානගත ව තිබීම සැලකිය යුතු ය.

මෙම ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රයන් හි භෞතික පරිසර පද්ධති ගත් කළ මද වශයෙන් එකිනෙකට වෙනස් ස්වභාවයන්ගෙන් යුක්ත වේ. නමුත් ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍ය ශිලා සංස්කෘතිය ක්‍රියාත්මක වීමට අවශ්‍ය කරන මූලික කාරණා මෙම ක්ෂුද්‍ර භෞතික පරිසරය තුළ පැවතීම එම සංස්කෘතිය ක්‍රියාත්මක වීමට බලපා තිබේ. මධ්‍යශිලා සංස්කෘතිය අවශ්‍යයෙන් ම ක්‍රියාත්මක වූයේ දඩයම් කිරීම, එල වැල නෙළා ගැනීම හා මසුන් ඇල්ලීම මත පදනම් වූ ආර්ථිකය තුළ ය. (Deraniyagala 1994:706-805). මෙවන් පසුබිමක් සහිත මධ්‍යශිලා මානවයා පුරාණ අනුරාධපුර සිය ජනාවාස බිහි කිරීමේ උපයෝගීතාවය දෙස බැලීමේ දී ඒ ඒ ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍ර ආශ්‍රිත ව එම ක්ෂේත්‍ර වලට සුවිශේෂ වූ භෞතික පාරිසරික තත්ත්වයන් උපයෝගී වූ බව විශ්වාස කළ හැකි ය.

දිවයිනේ කලාපීය වෙනස්වීම් පිළිබඳ ව අනුක්‍රමය අදාළ පරිසර කලාපයන් හි පැවති තත්ත්වයන් තුළ පිළිබිඹු වේ. ඒ අනුව අනුරාධපුරය වියළි තැනිතලා පහත් බිම් කලාපයකට අයත් වේ (Fernando 1967 : 43-44). දැරණියගලගේ පරිසර වර්ග කිරීම් වලට අනුව අනුරාධපුරය B කලාපය (Zone B) නියෝජනය කරනු ලබයි (Deraniyagala 1992 :02:map 01). අධ්‍යයනයට ලක්වන වෙස්සගිරිය ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රය ගත් කළ එහි ස්වභාවික පරිසරය සැකසී ඇත්තේ

වත්මන් වෙස්සගිරිය වශයෙන් හඳුන්වන (පුරාණ ඉසුරුමුණිය) ප්‍රදේශයේ සිට අභයගිරිය උතුරු ප්‍රදේශය දක්වා භූමියේ තැනින් තැන මතුපිට ට ප්‍රවිෂ්ට වූ පාෂාණ උද්ගත පිහිටා තිබේ. සාහිත්‍ය මූලාශ්‍රයවල මෙම ගල්හින්න (Rock Outer crop) හඳුන්වා ඇත්තේ **දිගු පහණ** හෝ **දීඝ පාසාණ** වශයෙනි (මව, 15:203). උතුරු දකුණු දිශානුගත ව දිවෙන දීඝ පාසාණයේ සිට කි.මී. 1 පමණ නැගෙනහිරට වන්නට මල්වතු ඔය (පුරාණ කොලොම්භොය) පිහිටා තිබේ. ගල්හින්නත්, මල්වතු ඔයත් අතර පිහිටන නිම්න ප්‍රදේශය සශ්‍රීක භූමි ප්‍රදේශයක් වේ. මෙම නිම්නය තුළ වෙස්සගිරිය, ජේතවනය හා ඇතුළුපුරය ස්ථානගත වන අතර පොදුවේ මේ ක්ෂේත්‍රයන්හි මව් පාෂාණය (Bed Rock) මතින් (RBE) Basal Gravel පාංශු කලාපය හඳුනාගත හැකි ය. මෙම පාංශු කලාපයේ පිහිටීම එම ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රවල දී උච්චාවචනය වීම දැකගත හැකි ය. එය එසේ වී ඇත්තේ යටෝක්ත භූ කලාපවල මව් පාෂාණයේ පිහිටීමේ විචල්‍යතාවය නිසා බව හරස්කඩ පරීක්ෂා කිරීමේ දී පැහැදිලි වේ. ඒ අනුව වෙස්සගිරියේ සිට අභයගිරිය දක්වා භූමියේ මව් පාෂාණයේ පිහිටීම මුහුදු මට්ටම් උස අනුව විචල්‍යතාවයන්ගෙන් යුක්ත බව හඳුනාගත හැකි ය. (වෙස්සගිරිය 83.50 m, ජේතවනය 72.55 m, ඇතුළුපුර 78.96 m, අභයගිරිය 87.32 m.)

මව් පාෂාණයේ දැකගත හැකි මෙම විචල්‍යතාවයන් ට අනුව පැහැදිලි වන කාරණය වන්නේ අධ්‍යයනය ට ලක් වන ආංශුක ක්ෂේත්‍රයන් හි මව් පාෂාණය කේන්ද්‍රය ට දකුණු දෙසින් වඩාත් පහත් වීමට ලක් වී නැවත උච්ච වීමකට ලක්වෙමින් දකුණු දෙසට ගමන් කරන අතර කේන්ද්‍රයෙන් උතුරු දෙස ට ගමන් කිරීමේ දී උච්චත්වයෙන් යුතුව විහිදෙන ආකාරය ග්‍රහණය කර ගත හැකි ය. මව් පාෂාණයේ විචල්‍යතාවයන් එසේ වුව ද වෙස්සගිරිය, ජේතවනය හා ඇතුළුපුරය තුළ දී මව් පාෂාණය මතින් දැකගත හැකි RBE පස් සැකැස්ම තුළ ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍යශිලා අවධියේ සංස්කෘතිය මුල් බැස තිබේ. මෙම සංස්කෘතිය යටෝක්ත ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රවල මුල් බැස ගැනීමේ දී එහි භූමියේ උස් ස්ථාන දෙකක් වන වෙස්සගිරිය හා ඇතුළුපුරයේ මෙන් ම ද්‍රෝණියක් සහිත ස්ථානයක් වන ජේතවනය ආශ්‍රිත ව ස්ථානගත ව තිබීම සැලකිය යුතු ය.

මෙම ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රයන් හි භෞතික පරිසර පද්ධති ගත් කළ මද වශයෙන් එකිනෙකට වෙනස් ස්වභාවයන්ගෙන් යුක්ත වේ. නමුත් ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍ය ශිලා සංස්කෘතිය ක්‍රියාත්මක වීමට අවශ්‍ය කරන මූලික කාරණා මෙම ක්ෂුද්‍ර භෞතික පරිසරය තුළ පැවතීම එම සංස්කෘතිය ක්‍රියාත්මක වීමට බලපා තිබේ. මධ්‍යශිලා සංස්කෘතිය අවශ්‍යයෙන් ම ක්‍රියාත්මක වූයේ දඩයම් කිරීම, එල වැල නෙළා ගැනීම හා මසුන් ඇල්ලීම මත පදනම් වූ ආර්ථිකය තුළ ය. (Deraniyagala 1994:706-805). මෙවන් පසුබිමක් සහිත මධ්‍යශිලා මානවයා පුරාණ අනුරාධපුර සිය ජනාවාස බිහි කිරීමේ උපයෝගීතාවය දෙස බැලීමේ දී ඒ ඒ ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍ර ආශ්‍රිත ව එම ක්ෂේත්‍ර වලට සුවිශේෂ වූ භෞතික පාරිසරික තත්ත්වයන් උපයෝගී වූ බව විශ්වාස කළ හැකි ය.

දිවයිනේ කලාපීය වෙනස්වීම් පිළිබඳ ව අනුක්‍රමය අදාළ පරිසර කලාපයන් හි පැවති තත්ත්වයන් තුළ පිළිබිඹු වේ. ඒ අනුව අනුරාධපුරය විසළි තැනිතලා පහත් බිම් කලාපයකට අයත් වේ (Fernando 1967 : 43-44). දැරණියගලගේ පරිසර වර්ග කිරීම් වලට අනුව අනුරාධපුරය B කලාපය (Zone B) නියෝජනය කරනු ලබයි (Deraniyagala 1992 :02:map 01). අධ්‍යයනයට ලක්වන වෙස්සගිරිය ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රය ගත් කළ එහි ස්වභාවික පරිසරය සැකසී ඇත්තේ

ස්වභාවික ලෙන් පද්ධතියකින් සමන්විතව ය. එහි ගල්ගුහා 26 ක් පිහිටා තිබෙන අතර මෙම ස්වභාවික ගල්ගුහා මුල් ඓතිහාසික සමයේ දී කටාර කෙටීමකට ලක් වී තිබේ. නමුත් ආදිත ම අවධිවල දී මෙම ගල්ගුහා 26 තුළ ප්‍රාග් මානවයින් සිය ස්වභාවික වාසස්ථාන සකසා ගැනීම සිදු කරන්නට ඇතැයි උපකල්පනය කල හැකි ය. ශ්‍රී ලංකාවේ මධ්‍ය ශිලා යුගයේ මානවයා එලදායි යැපීම් ඒකකයක් වශයෙන් න්‍යෂ්ටික පවුල තෝරා ගෙන ඒ වටා ඒකරාශී වූ බව ජනාවාස දත්තයන්ගෙන් පැහැදිලි වන බව පර්යේෂණ වලින් තහවුරු වී තිබේ (එම:351). පශ්චාත් වාතුර්වික අවධියේ දී අඩු වශයෙන් විශලී කලාපයේ ස්වභාවික පරිසරය තුළ වඩාත් පැහැදිලි ජන රේඛනයේ විචලනයන් අනුව එහි ජනගහන සංඛ්‍යාවය වර්ග කිලෝමීටර් එකට 0.8 සිට 0.25 දක්වා වූ බව අනුමාන කර තිබේ (එම :412). මධ්‍යශිලා යුගයේ මානවයාගේ ජීවන රටාව දෙස බැලීමේ දී වාසස්ථාන අතර ස්වභාවික ගල්ගුහා කේන්ද්‍රීය වී ඇති බැවින්, වෙස්සගිරිය වැනි ස්වභාවික වාසස්ථාන සහිත භෞතික පරිසරයක් තුළ එම ජනාවාස බිහි වීමට බොහෝ සෙයින් සුදුසු වන්නට ඇත. දැනට පිළිගෙන ඇති ආකාරයට අනුරාධපුර ඇතුළුපුරයේ මධ්‍යශිලා සංස්කෘතියට අයත් රතු දුඹුරු බොරළු පාංශු කලාපයේ තිබී සෙ.මී. 4.5, සෙ.මී. 4.5 - 08 ප්‍රමාණවලින් යුත් ගල් ආයුධ වාර්තා වී තිබේ (එම 157). එසේ ම වෙස්සගිරියේ සිදුකර ඇති පර්යේෂණ කැණීම් වලින් ද ක්ෂුද්‍ර ශිලා ගල් අවි වාර්තා වී තිබේ (Mendis.2007;16-20). එයට අමතර ව ජේතවනය ආශ්‍රිත පර්යේෂණ වලදී ද ක්ෂුද්‍ර ශිලා ගල් අවි රාශියක් ලැබී තිබේ (මැන්දිස් 2009:14).

ඒ අනුව මධ්‍යශිලා අවධියට අයත් මානවයින් භාවිත කළ ජ්‍යාමිතික ස්වරූපී ක්ෂුද්‍ර ශිලා මෙවලම් හමු වීම අනුව සමාන සංස්කෘතියක් ජේතවනය වෙස්සගිරිය හා ඇතුළුපුරයේ ක්‍රියාත්මක වන්නට ඇතැයි උපකල්පනය කල හැකි ය.

මධ්‍යශිලා අවධියේ දී වෙස්සගිරිය ආශ්‍රිත ව මානව වාසස්ථාන ඇති වීම උදෙසා මානව ජීවිතාව පවත්වා ගෙන යාමට අවශ්‍ය ජලය මෙන් ම ආහාර සපයා ගැනීමට අවශ්‍ය පරිසරය නිර්මාණය වී තිබූ බව ද හඳුනා ගැනීමට අවකාශ සැලසේ.

වෙස්සගිරියෙන් හමු වූ ශිලා මෙවලම්

වෙස්සගිරිය පරිසර පද්ධතියට අයත් එහි බටහිර පස ප්‍රදේශය තුළ උතුරු දකුණු දිශානුගත ව දිවෙන බඩවැටිය (hillock ridge) නිර්මාණය වී ඇත්තේ කෙටි පාෂාණ බණ්ඩයකිනි. මෙම පාෂාණ බණ්ඩයේ නිර්මාණය දෙස බැලීමේ දී එහි නැගෙනහිර සිට බටහිර දෙස ට වර්තමාන තිසා වැව වැව් තාවුල්ල තෙක් භූමියේ පිහිටීම උස් ව පිහිටා තිබේ. ඒ අනුව වැව් තාවුල්ලේ සිට

නැගෙනහිර දෙසට බැස්මක් (Slope) දැකගත හැකි අතර එම බැස්ම බඩවැටිය දක්වා ම තිබෙන බව භූමිය අශ්‍රිත ව සිදු කරනු ලැබූ බිම් මැනුම්වල දී පැහැදිලි විය. බඩවැටිය නිර්මාණය වී ඇති කෙටි පාෂාණ බණ්ඩය නිසා ඊසාන දිග මෝසමින් හා අත්තර් මෝසම් සමයන් තුළ දී උතුරුමැද පළාතට ඇද හැලෙන වර්ෂාව තුළින් මෙවැනි ස්ථාන ආශ්‍රිත ව අහස් ජලය එකතු ව සෑදෙන ස්වභාවික හු පතනයන් (hollow) නිර්මාණය වීම සිදු වේ. එවැනි හු පතන ආශ්‍රිත ව ජලය එක් රැස් වීම මඟින් ප්‍රාථමික දඩයම් ජීවිතයක් ගත කළ මානවයාට සිය ජල අවශ්‍යතා සපුරා ගැනීම මෙන් ම ජලය සොයා පැමිණෙන සතුන් දඩයම් කිරීම හා මත්ස්‍ය දඩයම් සිදු කිරීමට ද උපයෝගී වන්නට ඇතැයි උපකල්පනය කළ හැකි ය.

මධ්‍යගල් යුගයේ ජීවත් වූ මානවයාගේ ජීවනෝපාය ක්‍රමය (Subsistence) සකස් වී තිබුණේ දඩයම් කිරීම, එල වැල නෙලා ගැනීම හා මසුන් ඇල්ලීම මත පදනම් වූ ආර්ථිකයක් තුළ ය (Deraniyagala 1994 :206-805). ශ්‍රී ලංකාවේ විවිධ පරිසර පද්ධති අළලා සිදු කොට ඇති ප්‍රාග් ඓතිහාසික පර්යේෂණයන් ට අනුව පෙන්වා දී ඇති කාරණයක් වන්නේ මෙම මානවයින් වාර්ෂික ව වෙනස් වන ආහාර වක්‍රයේ රිද්මය අනුව සතුන් දඩයම් කිරීම හා එලවැල රැස් කිරීම පදනම් කොට ගෙන සංක්‍රමණික රටා අනුගමනය කරන්නට ඇති බව ය. පසුගිය දශක කිහිපය තුළ දී කැණීම් සිදු කරනු ලැබූ ගල් ගුහා ආශ්‍රිත ව හා එළිමහන් වාසස්ථාන තුළින් මනාව ආරක්ෂා වී තිබූ මධ්‍යශිලා යුගයේ මානවයා පරිභෝජනයට ගනු ලැබූ ශාක හා සත්ත්ව ආහාර හඳුනා ගත හැකි වී තිබේ (එම 1992:451-456). මේ අනුව තෙත් හා වියළි පරිසර පද්ධති තුළ දී සිය ජීවනෝපාය ක්‍රමය භෞමික පරිසර මත පදනම් වෙමින් මෙම මානවයා තෝරා ගෙන ඇති බව පෙනේ. ඒ අනුව වෙස්සගිරිය වැනි වියළි ස්වභාවික පරිසරයක් තුළ දී මෙය හඳුනාගත හැක්කේ කැපී පෙනෙන ලෙස දීර්ඝ කාලයක් තිස්සේ කාලය හරහා වූ වෙනස්කමක් ලෙස ය.

අධ්‍යනය ට අනුව කේන්ද්‍රය, මධ්‍ය ප්‍රදේශය හා පර්යන්තය අතර ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍ය ශිලා අවධියේ භූ දර්ශනය සම්බන්ධ ව සාකච්ඡා කිරීමේ දී ඇතුළුපුරයට ඉතා ම ආසන්න ව පිහිටි ජේතවනය භූමිය ද වැදගත් වේ. ජේතවන විහාරය ආශ්‍රිත ව සිදු කරනු ලැබූ JSMP 2002, JSWMP 2003, JSOWP 2003 යන පර්යේෂණ කැණීම්වල දී රතු දුඹුරු පාංශු කලාපය තුළින් ප්‍රාග් ඓතිහාසික මධ්‍ය ශිලා අවධියට අයත් ජ්‍යාමිතික ස්වරූපි ක්ෂුද්‍ර ශිලා මෙන් ම ක්ෂුද්‍ර ශිලා නොවන ගල් අවි වාර්තා වී තිබේ (Rathnayaka 1984;fig34; මැන්දිස් 2009 :14).

ඇතුළුපුර හා ජේතවන භූමියේ මධ්‍යශිලා යුගයේ ප්‍රාග් ඓතිහාසික සංස්කෘතියක් ක්‍රියාත්මක වීමට බලපානු ලැබූ භෞතික පරිසරය පිළිබඳ ව විමසීමේ දී එහි ස්ථාන ගත වීම හඳුනා ගැනීම වැදගත් වේ. ඇතුළුපුර මව් පාෂාණයේ පිහිටීම මීටර් 78.96 කින් යුත් මුහුදු මට්ටම උසකින් හා ජේතවන භූමියේ මව් පාෂාණයේ පිහිටීම මීටර් 72 .55 ක මුහුදු මට්ටම උසකින් යුක්ත ව පිහිටයි. ජේතවන භූමිය හා ඇතුළුපුරය සැසඳීමේ දී ඇතුළුපුරයට වඩා මීටර් 6.41 බැස්මකින් යුත් ද්‍රෝණියක ජේතවනය පිහිටා තිබේ. පැරණි නගර සීමාව තුළ මල්වතු ඔය නිම්නයේ මධ්‍ය ප්‍රදේශයේ පිහිටන ජේතවනයට ආසන්න ව අහසවැව ප්‍රදේශයේ හු පතනය (hollow) නිර්මාණය වී තිබේ. ස්වභාවික හු පතනයක් අහස වැව ප්‍රදේශයේ නිර්මාණය වීම උදෙසා සෘජු ලෙස වෙස්සගිරියේ සිට අහසගිරිය දක්වා දිවෙන දීඝ පාෂාණය බලපා ඇත.

මල්වතු ඔය හා මෙම භූ පතනය අතරමැදි ප්‍රදේශය ප්‍රාග් ඓතිහාසික මානවයාගේ දඩයම් තිත්පොළ නිර්මාණයට බෙහෙවින් ම උපයෝගී වන භූමියක් වේ (මැන්දිස් 2006:70).

ඇතුළු පුරයේ හා ජේතවන භූමියේ ක්‍රියාත්මක වූ බවට උපකල්පනය කළ හැකි එළිමහන් ප්‍රාග් ඓතිහාසික වාසස්ථාන සඳහා අභයගිරියේ දී ස පාෂාණය ආශ්‍රිත ස්වභාවික ගල් ලෙන් සහිත පරිසරය මානවයින් වාසස්ථාන සකසා ගන්නට

1

2

3

4

ජේතවනයෙන් හමු වූ ශිලා මෙවලම්

භාවිතා කරන්නට ඇති අතර පුළුල් නිමින භූමිය එලවැල නෙළා ගැනීමට හා සත්ත්ව දඩයම සඳහා සුදුසු පරිසරය නිර්මාණය වීම තිබූ නිසා වාතුර්ථික අවධියේ අවසන් කාලයේ දී අනුරාධපුරය ඇසුරින් ක්‍රියාත්මක මධ්‍ය ශිලා යුගයේ ජනාවාස ඒවා ක්‍රියාත්මක ව ඇති වෙස්සගිරිය, ජේතවනය, ඇතුළුපුරය, වැනි ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍ර ඇසුරින් මුල් බැස ගනු ලැබ ඇත්තේ සුවිශේෂ ස්වභාවික පරිසර පද්ධතිය නිසා බව පෙන්වා දිය හැකි ය.

පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ අනුරාධපුර පුළුල් භූ දර්ශනය

ශ්‍රී ලංකාවේ පූර්ව ඓතිහාසික අවධිය සමාජ ආයතන සම්භවන වන යුගය වශයෙන් හැඳින්විය හැකි ය (Senaviratne 1996:265). මෙම සංස්කෘතික අවධිය ඇසුරෙන් ශ්‍රී ලංකාවේ මානව ආයතනවල ඉස්මතු වීම සම්බන්ධ ද්‍රව්‍යාත්මක සංස්කෘතික තොරතුරු ප්‍රාග් ඓතිහාසික යුගය හා සසඳන විට සාපේක්ෂ වශයෙන් වැඩි ප්‍රමාණයක් හඳුනා ගැනීමට හැකි ව තිබේ. ශ්‍රී ලංකාවේ පූර්ව ඓතිහාසික අවධිය සම්බන්ධ ව සාකච්ඡා කිරීමේ දී එම සංස්කෘතිය විවිධ

කාල පරාසයන් තුළ ශ්‍රී ලංකාව පුරා ම ව්‍යාප්ත ව තිබූ බව විකිරණමාන දින නියම කිරීම් මඟින් ලබා ගත් කාලානුක්‍රම මඟින් තහවුරු කොට ඇත. (Senaviratne 1984:265).

ශ්‍රී ලංකාවේ මුල් යකඩ යුගයට අයත් ජනාවාස ස්ථාන හා සුසාන ආශ්‍රිත ව සිදු කර ඇති පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණවල දී ඒවායේ දින වකවානු ලැබී ඇත්තේ මේ ආකාරයට ය. අනුරාධපුර ක්‍රි.පූ.900 (Deraniyagala 1992:709), අලිගල ක්‍රි.පූ. 1000 (Karunaratne and Adikari 1994:58), ඉබ්බන්කටුව ක්‍රි.පූ. 500-400 (Bandaranayake and Kilian in Deraniyagala 1992:734), රංවාමඩම ක්‍රි.පූ.1359 (Somadeva ; Disanayake and Fernando 2006:13), පිංවැව ගල්සොහොන් කනත්ත ක්‍රි.පූ. 112 (Deraniyagala 2007:69), කලටුවාව ක්‍රි.පූ. 130 (Deraniyagala 2007:69), මාන්තායි ක්‍රි.පූ. 200 (Carswell and pricket 1984:62), කන්තරෝදේ ක්‍රි.පූ. 500 (Deraniyagala 1993:356; Ragupathy 1987:181), පහළ කිරිඳි මය නිමනය (LKB) ක්‍රි.පූ. 900 (Somadeva 2006:100), තිස්සමහාරාමය ක්‍රි.පූ. 360-290 (Weissar and Wijeyapala 2001 :279).

පූර්ව ඓතිහාසික අවධියට අයත් සංස්කෘතිය ක්‍රි.පූ. 1200 කලක සිට දකුණු දිග ඉන්දියාවේ ස්ථානගත ව තිබූ බව දැනට සිදු කර ඇති පර්යේෂණ අනුව තහවුරු වේ (Posshel 1990 in Deraniyagala 1992:734). නමුත් ආදිවිචනල්ලුර් හි 2005 වසරේ සිට සිදු කළ පර්යේෂණවල දී දකුණු ඉන්දියාවේ පූර්ව ඓතිහාසික සංස්කෘතිය ක්‍රි.පූ. 1800 දක්වා ඇතට දිව යන බව සොයා ගෙන ඇත ([www Archealogy online netartifa ctsiron- ore.html](http://www.Archealogyonline.net/artifa_ctsiron-ore.html). docx:1-8).

අධ්‍යනයට ලක් කරනු ලබන ප්‍රදේශය කේන්ද්‍රය, මධ්‍ය හා පර්යන්තය වශයෙන් වෙන් කොට ඇත්තේ අනුරාධපුර පුරාණ නාගරික භූමියේ භූ දර්ශනයේ ව්‍යාප්තිය හඳුනා ගැනීම උදෙසා ය. කේන්ද්‍රය හා පර්යන්තය අතර පුළුල් භූ දර්ශනයේ අවකාශ ගොඩ නැඟීමේ දී අධ්‍යයන ප්‍රදේශයට පිටත පර්යන්ත ප්‍රදේශවල පැවති පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ සන්දර්භයන් සමඟ ද සාපේක්ෂ අධ්‍යනයන් සිදු කිරීම මඟින් තර්කානුකූල පිළිතුරක් ඒ සඳහා ලබා ගැනීමට අවකාශ සැලසේ. පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ පුරාවිද්‍යාව හා ජීවනෝපාය ආශ්‍රිත පරිසරය වඩාත් සමීප වන්නේ විසළි හා ශුෂ්ක කලාපවලට ය. විශේෂයෙන් ම ශ්‍රී ලංකාවේ බනිජ ආශ්‍රිත සිතියමක් අනුව මේ ප්‍රදේශවල පහසුවෙන් නිධිගත වී ඇති බනිජ වර්ග පුළුල් ව්‍යාප්තියක් දක්වන බව හඳුනාගත හැකි ය (Senaviratne 1995:15).

ජලය පස හා බනිජ සම්පත් පදනම් කොට ගෙන උතුරු මැද පළාතේ වාස භූමි ඇති කර ගන්නා පූර්ව ඓතිහාසික ජනතාව ප්‍රධාන වශයෙන් ම කලාමය, මල්වතු මය, යාන්මය හා දූදුරුමය නිමින ආශ්‍රය කර ගනිමින් ජනාවාස පිහිටුවා ගන්නා බව පැහැදිලි වේ. විසළි කලාපය හරහා ගලා බසින ප්‍රධාන ගංගා ආශ්‍රිත එහි පුළුල් නිමින ප්‍රදේශය තුළ පූර්ව ඓතිහාසික අවධියට අයත් ජනාවාස හා සුසාන 20 කට වඩා වැඩි ප්‍රමාණයක් ස්ථානගත ව තිබීම සැලකිය යුතු ය.

මෙම ජනාවාස හා සුසානවල ව්‍යාප්තිය දෙස බැලීමේ දී අධ්‍යයනයට ලක් කරන ප්‍රදේශය ට නැගෙනහිර පර්යන්ත ප්‍රදේශය ආශ්‍රයෙන් මෙම සංස්කෘතියේ වැඩි ව්‍යාප්තියක් පෙන්වන අතර උතුරු හා බටහිර කලාපවලින් අඩු

ව්‍යාප්තියක් ගෙන හැර දක්වයි. ඒ අනුව කේන්ද්‍රයට පිටතින් නැගෙනහිර පර්යන්ත ප්‍රදේශයේ පිහිටන තම්මැන්නා ගොඩැල්ල, වඩිගවැව, කොක්ඇබේ, ගුරුගල්හින්න, දිවුල්වැව හා රඹුව ආදී ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රවල මෙම ජනතාව පොකුරක් ආකාරයට (Cluster) ස්ථානගත වීම සැලකිය යුතු කරුණකි. උතුරුමැද පළාත ආශ්‍රිත පූර්ව ඓතිහාසික අවධිය සම්බන්ධ වඩා පැරණිත ම සාධක ලැබෙන්නේ අනුරාධපුර ඇතුළුපුරයෙනි. එහි කාල නිර්ණ ක්‍රි.පූ. 900 දක්වා ඇතට දිවයයි (Deraniyagala 1992:709). කේන්ද්‍රීය ප්‍රදේශයට දකුණින් පිහිටන පර්යන්ත ප්‍රදේශය ආශ්‍රිත හු දර්ශනයේ අවකාශය ගොඩ නැඟීම සඳහා ද භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු පිළිබඳ ව අවධානය යොමු කිරීමේ දී පූර්ව ඓතිහාසික සමයේ අනුරාධපුර පුළුල් හු දර්ශනය පිළිබඳ ව අවබෝධයක් ලබා ගත හැකි ය.

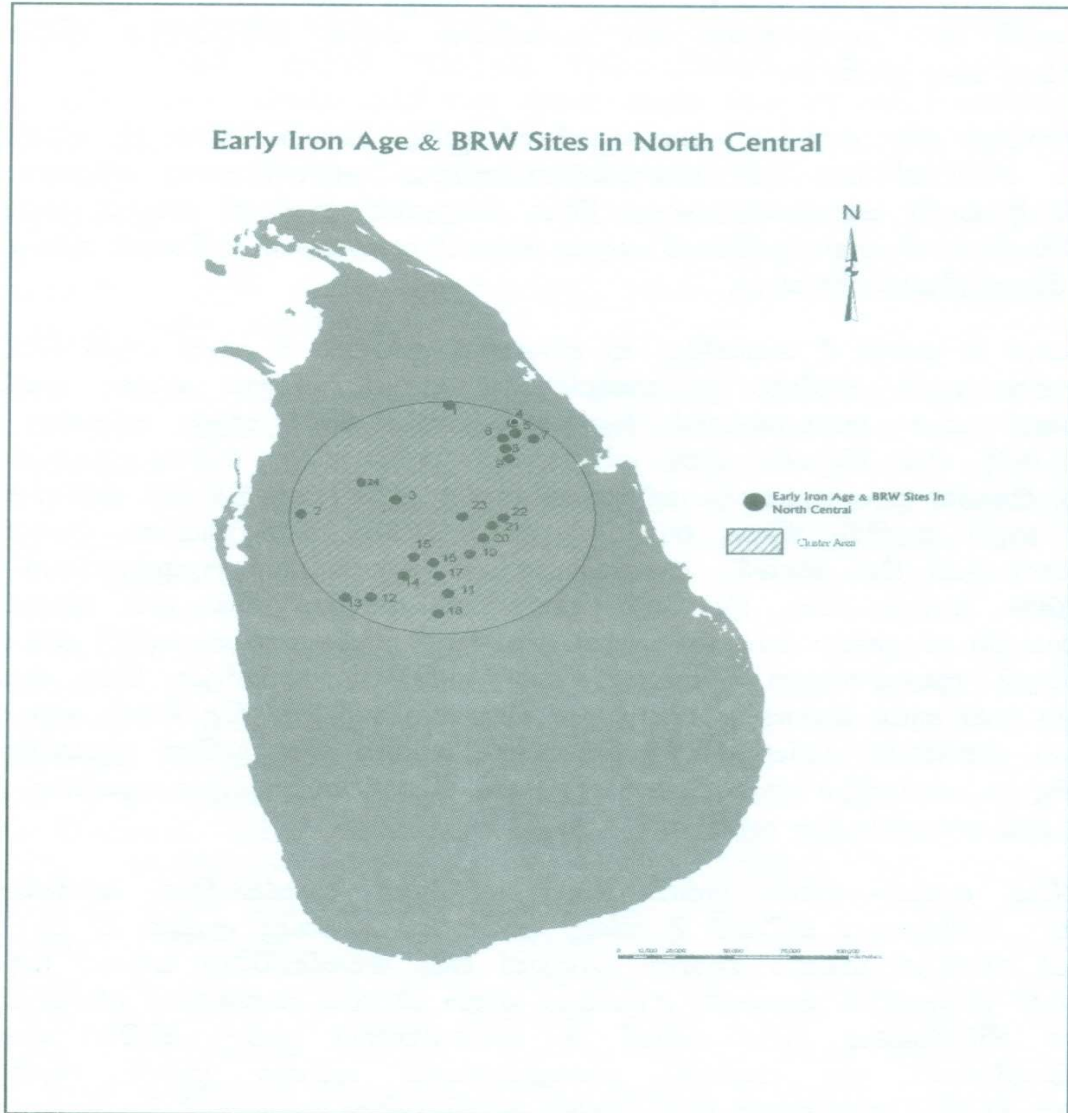
කේන්ද්‍රයට දකුණු දිගින් පූර්ව ඓතිහාසික සංස්කෘතියේ සන්දර්භගත වීම ආශ්‍රිත භෞතික තොරතුරු වාර්තාවන ස්ථාන වශයෙන් ජේතවනය, වෙස්සගිරිය, තිරප්පනේ, සන්දනම් කුලම ඉබ්බන්කට්ටුව, ගලේවෙල, කන්දලම හා රොටවැව ආශ්‍රිත ප්‍රදේශ පෙන්වා දිය හැකි ය (Senaviratne 1984: 257;Bandaranayake & Kilian in Deraniyagala 1992 : 734). මෙම ස්ථාන අතරින් විකිරණමාන දින නිර්ණ ලබා දී ඇති ස්ථානයක් වන්නේ ඉබ්බන්කට්ටුවයි. එම ස්ථාන සම්බන්ධ ව ලබා දී ඇති දින නියම කිරීම්වලට අනුව එම ප්‍රදේශයේ පූර්ව ඓතිහාසික සංස්කෘතික සන්දර්භගත වීම ක්‍රි. පූ. 700-400 කාලයේ සිදුවී ඇත (Senaviratne 1996 : 286 ; විතානාවිවි 2009:1-5

වෙස්සගිරිය (පුරාණ ඉසුරුමුණිය) ආශ්‍රිත ව 2006 වර්ෂයේ දී සිදු කරනු ලැබූ ස්තර විද්‍යානුකූල පුරවිද්‍යා කැණීම්වලට අනුව VGHL EX 2 කැණීම් මගින් 10 YR 6/12 dark brown පාංශු ස්තරය ආශ්‍රිත ව කාල රක්ත වර්ණ (BRW), මැටි මෙවලම් හා ලෝහ උණු කිරීමට භාවිත කරනු ලබන කෝව (Crucible) වාර්තාවී තිබේ. (මැන්දිස් 2008 : 46-58). ශ්‍රී ලංකාවේ පූර්ව ඓතිහාසික සංස්කෘතිය හඳුනා ගැනීමේ මූලික ලක්ෂණයක් වන්නේ කාල රක්ත වර්ණ (BRW) මැටි මෙවලම් ය (Senaviratne 1996:278).

VGHL EX 2 කැණීම් සාධක අනුව පූර්ව ඓතිහාසික සංස්කෘතික සන්දර්භයන් තුළින් හමුවන පැරණිත ම මැටි මෙවලම් විශේෂය වන්නේ තැටි වර්ගයට අයත් පතුල සමතල ආකාර කාල රක්ත වර්ණ මැටි මෙවලම් හා පතුල අවතලාකාර කාල රක්ත වර්ණ මෙවලම් ය. මෙම තැටි වර්ගයට අයත් බඳුන් ඇතුළුපුරයේ බඳුන් සමග සාපේක්ෂ ලෙස සසඳා බැලීමේ දී වෙස්සගිරියෙන් හමු වී ඇති පතුල සමතල තැටි වර්ගයට අයත් මැටි මෙවලම් ඇතුළුපුරයේ 16 b ii වර්ගයට ද පතුල අවතලාකාර බඳුන් 16 a v වර්ගයට අයත් බව හඳුනාගත හැකි ය. (Deraniyagala 1972:fig 127). ඇතුළුපුරයේ 16 b ii කාලරක්ත වර්ණ මැටි බඳුන් වර්ගය ඉන්දීය බ්‍රික්මගිරි ප්‍රදේශය ආශ්‍රයෙන් හමුවන මැටි මෙවලම් සමග සාපේක්ෂ වශයෙන් සමාන වන බැවින් දරණියගල පෙන්වා දී ඇත්තේ එහි උපරිම කාලය ක්‍රි.පූ. 800 අයත් බව ය. (එම : 111).

එසේ ම වෙස්සගිරියෙන් හමුවන 16 a v වර්ගයට අයත් පතුල අවතලාකාර හැඩ ගන්නා BRW තැටි වර්ගයට අයත් බඳුන් වර්ගයට සමාන බඳුන් ඇතුළුපුරය, අරිකමේඩු, හස්තිනාපුර, මාස්කි, නාසික්, රූපාර් ආදී ලංකාවේ හා ඉන්දියාවේ පූර්ව ඓතිහාසික ස්ථාන ආශ්‍රිත ව හමු වී තිබේ. එම වර්ගයේ මැටි

මෙවලම්වල උපරිම කාල සීමාව ක්‍රි.පූ 800-500 දක්වා කලයට අයත් බව දැරණියගල පෙත්වා දී ඇත(එම).

සිතියම අංක 01

උතුරු මැද හා තදාශ්‍රිත ප්‍රදේශයේ පුරාව ඓතිහාසික අවධියේ ජනාවාසවල ස්ථාන ගත වීම දැක්වෙන සිතියම

1. Mamamaduwa	13. Nagoda
2. Karambankulam	14. Wattakkawadiya
3. Anuradapura Citadel	15. Rajangane
4. Tammanagodella	16. Kalegama
5. Wadigawewa	17. Anakatawa
6. Gurugalhinna	18. Yatigalpotta
7. Kok-ebe	19. Rotawewa
8. Diwulwewa	20. Batuyaya
9. Rambewa	21. Aligala
10. Machchagama	22. Unalugala
11. Ibbankatuwa	23. Digampataha
12. Pinwewa-Galshonkanatta	24. Siyambalagaswewa

මෙම මැටි මෙවලම් සාපේක්ෂ ලෙස අධ්‍යයනය කිරීමෙන් දක්ෂිණ පර්යන්ත ප්‍රදේශය ආශ්‍රිත ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍රයක් වූ වෙස්සගිරිය භූමියේ පූර්ව ඓතිහාසික සංස්කෘතික සන්දර්භගත වීම අවම වශයෙන් ක්‍රි.පූ. 800 - 500 කාලය අතරතුර සිදු වී ඇති බව ඇතුළුපුරය හා සාපේක්ෂ ලෙස විමර්ශනය කිරීමේ දී උපකල්පනය කළ හැකි ය.

මේ තත්ත්වය අප තේරුම් ගත යුත්තේ පූර්ව ඓතිහාසික භූ දර්ශනයේ අවකාශීය රටාවන් හා එහි සහසම්බන්ධතාවය කේන්ද්‍රීය භූ දර්ශනය හා සැසඳීමේ දී කැපී පෙනෙන ලෙස දීර්ඝ කාලයක් තිස්සේ කාලය හරහා වූ වෙනස්වීම් ඔස්සේ කේන්ද්‍රාභිසාරී ලෙස මානව සාධකයේ භූමිකාව මත සිදු වී තිබෙන ක්‍රියාවලියක් ලෙස ය.

විශේෂයෙන් ම මෙහි දී කේන්ද්‍රීය භූ දර්ශනය ආරම්භ වී හැඩ ගැසී වර්ධනය වීමත් සමඟ ඇති වන්නා වූ තත්ත්වයන් කරණ කොට ගෙන කේන්ද්‍රීය ජනාවාසයේ ජන ප්‍රසාරණයන් ඔස්සේ ආකර්ෂණීය ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍ර කරා ජනතාව ඇදී ඒම සිදුවේ. ජන රේඛනයේ ප්‍රසාරණය, සමාජ ආයෝජනය වර්ධනය, විශේෂ ප්‍රාගුණ්‍යතාවයන් සහිත ශිල්ප ශ්‍රේණිවල බිහිවීම සමඟ සමාජ ආයතන හැඩ ගැසීම නිසා ඇතිවන තත්ත්වයන් මත ප්‍රධාන ජනාවාසය ප්‍රසාරණයට ලක් වීම සිදුවේ. විශේෂයෙන් ම අනුරාධපුර ඇතුළුපුරයේ ක්‍රි.පූ. 700 - 600 කාලය වන විට මේ තත්ත්වය ඉස්මතු වීම එම ජනාවාසය හෙක්ටයාර 50 ක් දක්වා ව්‍යාප්ත වීමක් පෙන්නුම් කිරීමෙන් පැහැදිලි වේ (එම : 719). එවැනි ප්‍රසාරණයන් පදනම් කර ගනිමින් කේන්ද්‍රය වටා එක්තරා ආකාරයට නව කුඩා පොකුරු ජනාවාස ස්ථානගත වීමක් සිදු වීමට ඉඩ තිබේ. මෙම නව ජනාවාස කේන්ද්‍රයෙන් පිටත ස්ථානගත වීම මගින් සපයන්නා වූ ගාමක බලය කේන්ද්‍රීය ජනාවාසය ප්‍රධාන ජනාවාසය ලෙස ඉස්මතු වීමට බලපාන බව පෙන්වා දිය හැකි ය.

වෙස්සගිරිය ආශ්‍රිත පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ සංස්කෘතික සන්දර්භයන් පිළිබඳ ව විමර්ශනය කිරීමේ දී ක්ෂුද්‍ර පාරිසරික ක්ෂේත්‍ර ආශ්‍රිත ව පැවති භූ දර්ශනයේ රටාවන් හඳුනා ගැනීම වැදගත් වේ. වෙස්සගිරිය පරිසර පද්ධතිය ගත්විට එහි ස්වභාවික පාෂාණ උද්ගතය නිසා බටහිර බණ්ඩියේ ස්වභාවික භූ පතනයක් නිර්මාණය වූවා මෙන් ම නැගෙනහිර පුළුල් නිම්න ප්‍රදේශය කෘෂිකර්මාන්තයට හා සත්ත්ව ගෘහකරණයට අවශ්‍ය පුළුල් තැනිභූමිය නිර්මාණය වී තිබූ ප්‍රදේශයක් විය. පූර්ව ඓතිහාසික සමයේ දී භූ පතනය මුල් කොට ගනිමින් මූලික වැවක් නිර්මාණය වීමට බොහෝ ඉඩ ඇති බව ඉබ්බන්කටුව ප්‍රදේශයේ ද මෙවැනි ආකාරයට ඉදමොරළුව වැව ස්ථානගත ව තිබීම තුළින් පැහැදිලි වන බව සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න පෙන්වා දී ඇත (Senaviratne 1996 : 286). ඉබ්බන්කටුවේ පිහිටා ඇති ඉදමොරළුව වැව පුංචි දඹුල්ල කන්දෙන් ගලා එන වතුර රඳවා ගැනීම සඳහා පූර්ව ඓතිහාසික මිනිසුන් නිර්මාණය කරනු ලැබූ මූලික වැවක් බව සෙනෙවිරත්නගේ මතයයි (එම). වෙස්සගිරිය පරිසර පද්ධතිය තුළ ද වැව මෙන් ම වී ගොවිතැනට සුදුසු රතු දුඹුරු පස් ස්ථානගත වේ (Cooray 1984 :292). රතු දුඹුරු පස් ඵලදායක වන්නේ වාරි ජලය සැපයීම මගින් හී හැමෙන් භූමි සැකසිය යුතු ගොවිතැන සඳහා ය. අදටත් මෙම ප්‍රදේශයේ වාරි ජලය සපයන ගොවිතැන් කටයුතු වඩා ඵලදායක වී ඇති බැවින් පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ දී හා මුල් ක්‍රිස්තු යුගයේ දී වාරි ජලය සැපයූ කෘෂිකර්මාන්තයට හිතකර පාරිසරික තත්ත්වයන් පවතින්නට ඇතැයි උපකල්පනය කළ හැකි ය.

මෙම තත්ත්වයන්ට අනුව අනුරාධපුරයේ දකුණු දෙසට පුර්ව ඓතිහාසික සංස්කෘතික හා දර්ශනයේ විහිදීම කේන්ද්‍රයේ සිට ජන රේඛනයේ ප්‍රසාරණය අනුව සිදුවන්නට ඇති අතර ඉන් තව තවත් දකුණු දිගට ක්‍රි.පූ. 700-400 සමය වන විට ගමන් කරන්නට ඇතැයි ඉබ්බන්කටුව වැනි ස්ථාන ඇසුරින් හඳුනාගෙන තිබීම තුළින් තහවුරු වේ (Bandaranayake and Kilian in Deraniyagala 1992 :734). ඉන් පසු ඉහළ කලා මය පද්ධතිය කේන්ද්‍රගත කර ගනිමින් ගල්වෙල, රොටවැව හා ආනෙකටාව, කන්දලම ආදී ප්‍රදේශවල පුර්ව ඓතිහාසික අවධියට අයත් ජනවාසවල ව්‍යාප්තිය සිදු වී තිබේ (Senaviratne and Jayaratne 2006 :1-11; විතානාවිවි 2009:1-5). කේන්ද්‍රයේ සිට පර්යන්තය දක්වා කේන්ද්‍රාභිසාරී ලෙස ගමන් කරන්නා වූ මේ තත්ත්වය සඳහා බහු සම්පත් යැපුම් රටාව බලපාන්නට ඇති බව විශ්වාස කළ හැකි ය (Senaviratne 1996 :286-289).

කේන්ද්‍රයට දකුණු දිග ප්‍රදේශයේ ප්‍රාග් ජේතවන ජනාවාස තුළින් මෙම බහු සම්පත් යැපුම් රටාවට අදාළ භෞතික තොරතුරු හඳුනාගත හැකි ය. (මැන්දිස් 2009:21).දේශීය හා විදේශීය ඛනිජ වර්ග ගණනාවක් අතරින් කානීලියන් හා ඇගේට්, ප්‍රාග් ජේතවන ජනාවාස තුළින් වාර්තා වී තිබේ. (එම). කානීලියන් සහ ඇගේට් යන ඛනිජ වර්ග අර්ධද්වීපික ඉන්දියාවේ නිරිතදිග හා බටහිර ප්‍රදේශවල සම්භවය ලබන ඛනිජ වේ. අමුද්‍රව්‍ය ලෙස අනුරාධපුරයට ආනයනය කර ඇති මෙම ඛනිජ කාර්මික කටයුතු සඳහා භාවිතා කොට තිබේ (සෙනෙවිරත්න 1996:188-190). ජේතවනයෙන් හමුවන ඛනිජ ආශ්‍රිත ක්‍රියාවලිය නිමි භාණ්ඩ හා අමුද්‍රව්‍ය වශයෙන් හඳුනාගත හැකි අතර, එම අමුද්‍රව්‍ය බොහොමයක් පබළු නිෂ්පාදන කර්මාන්තයට යෙදා ගෙන ඇති බව හඳුනා ගත හැකි ය. (මල්කාන්ති 2008:14-18). සුදුරුගන් සෙනෙවිරත්න පෙන්වා දෙන ආකාරයට ඉබ්බන්කටුවේ භූමදාන කුට්ටිල කානීලියන් පබළු විශාල ප්‍රමාණයක් වාර්තා වී තිබේ. මෙම පාෂාණය ඉන්දියාවෙන් ශ්‍රී ලංකාවට ආනයනය කර උතුරුමැද තැනිතලා ප්‍රදේශවල දී පබළු බවට පරිවර්තනය කොට ඉබ්බන්කටුව වැනි පුර්ව ඓතිහාසික ස්ථාන වෙතට පරිවහනය කොට තිබේ (Senaviratne 1996:290). ඒ බව අනුරාධපුර ඇතුළුපුර සිදු කරනු ලැබූ කැණීම්වල දී ක්‍රි.පූ. 500 පමණ කාලයේ ස්තර වලින් කානීලියන් පබළු නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලියට අදාළ කාර්මික ශේෂ ලැබීම මඟින් ද තහවුරු වී තිබේ(එම). කානීලියන් පාෂාණය භාවිතා කොට පබළු නිෂ්පාදනය පිළිබඳ සාධක ප්‍රාග් ජේතවන ජනාවාස ස්තර ආශ්‍රිත ව JSMP 2001,2002 JSWMP 2003,2004 හා JSP 2000 ආදී කැණීම් මඟින් හඳුනා ගෙන ඇත. (මැන්දිස් 2009:21-22) එම සාධක වලට අනුව කේන්ද්‍රයෙන් පිටත ප්‍රදේශ තුළ ද කානීලියන් පබළු නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලිය ක්‍රියාත්මක වූ බව පැහැදිලි වේ.

අධ්‍යයන ප්‍රදේශයට අදාළ කේන්ද්‍රයෙන් දකුණු මලය ප්‍රදේශය එනම් කඳුකර කලාපය ආශ්‍රිත ව පිහිටන්නා වූ පුර්ව ඓතිහාසික ජනාවාස ස්ථානගත වීම සිදු වී ඇත්තේ ඛනිජ සම්පත් ආකර්ෂණය ප්‍රමුඛ වූ නිසා බව සුදුරුගන් සෙනෙවිරත්න පෙන්වා දී ඇත (සෙනෙවිරත්න 1996:18). ඔහු විග්‍රහ කර ඇති ආකාරයට එය අදියර කිහිපයකින් සිදු වී තිබේ.

- i. පළමු අවස්ථාව පහළ කඳුකර තැනිතලා ප්‍රදේශයෙන් ස්වභාවික සම්පත් ඍජු ව ලබා ගැනීම.

- ii. දෙවන අවස්ථාව දඹුල්ල ආශ්‍රිත පහත් කඳුකර තැනිතලා ප්‍රදේශ සම්පත් හුවමාරු කර ගන්නා පුළුල් නිෂ්පාදන බෙදා හැරීම් සංකීර්ණයන් ලෙස ක්‍රියා කිරීම.
- iii. තෙවන අවස්ථාව ගම, නගර, මහාගාම හා මහා නගර වශයෙන් ප්‍රධාන ආර්ථික මධ්‍යස්ථානයට සම්පත් ලබාදීම (Senevratne 1996:289-299).

මධ්‍යම කඳුකරය හා එහි උතුරු පහත් බිම් ආශ්‍රිත ව සිදු වූ මෙම ක්‍රියාවලිය හඳුනා ගැනීමට උපකාරී වනුයේ 1980 දශකයේ අනුරාධපුර ඇතුළුපුරයේ ජනාවාස ආශ්‍රිත ව සිදු කරනු ලැබූ කැණීම් වලින් ලැබුණු භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු හා ඇතුළු පුරයට තදාශ්‍රිත ප්‍රදේශ වලින් වාර්තා වන භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු ය. ඇතුළුපුරයේ ක්‍රි.පූ. 500 ට පසු ව ඇති ජනාවාස ස්තර වලින් එයට පෙර පැවති යුගය ට වඩා පුළුල් තේරීමක් ඇති මැණික් ගල් වර්ග ද මැණික් කර්මාන්ත ආශ්‍රිත ශේෂ ද වාර්තා වී තිබේ. ඒ අතර ඇමතෙස්ත කහඳ, රඹුස්, වන්දුකාන්ත පාෂාණ, තිරුවානා ගෙල්ඩිස්පාර්, තලාකු මිනිරන් හා තඹ වැනි ඛනිජ වර්ග වේ. ඒවා ඉබ්බන්කටුව ආශ්‍රිත ව ද වාර්තාවී ඇත. එමගින් මාතලේ කඳුවල සිට පහත් තැනිතලා ප්‍රදේශ වලට එම සම්පත් ඇදී ආ ආකාරය හඳුනාගත හැකි ය (එම :288-291). මෙම තත්ත්වයන් ප්‍රාග් ජේතවනය ස්තර ආශ්‍රයෙන් ද හඳුනා ගෙන ඇත. එම ස්තර වලින් වාර්තා වී ඇති රඹුස්, ඇමතෙස්ත ගෙල්ඩිස්පාර්, මැග්නටයිට්, වන්දුකාන්ත පාෂාණ, විනිවිද පෙනෙන තිරුවාණා, රෝස තිරුවානා දුම්පැහැ තිරුවානා, කහඳ හුණුගල් හා මාබල් ආදී ඛනිජ පාෂාණ (මැන්දිස් 2009:1-67) ලැබීම මගින් කඳුකර කලාප ආශ්‍රිත ගනුදෙනු ක්‍රියාවලිය ප්‍රාග් ජේතවන අවධියේ දී සිදු වූ බවට සාධක සපයයි. මෙම කරුණු මගින් පිළිබිඹු වන්නේ කඳුකර කලාපය හා අනුරාධපුරය අතර පැවති පූර්ව ඓතිහාසික ජනාවාස අතර ද්‍රව්‍ය හුවමාරු කර ගැනීමේ ව්‍යවසාය ක්‍රමයෙන් සංකීර්ණ වී ඇති බවත්, මෙවැනි ද්‍රව්‍යමය සාධක අනුව අනුරාධපුර පුළුල් භූ දර්ශනය ගොඩ නැගීමේ දී එහි අවකාශීය තත්ත්වයන් වඩා සාර්ව ආකාරයට ක්ෂුද්‍ර ක්ෂේත්‍ර වන වෙස්සගිරිය හා ජේතවනය තුලින් හඳුනා ගත හැකි බව මෙම අධ්‍යයනය මගින් පැහැදිලි වී තිබේ.

හතුවා දැක්වීම

- මව - මහාවංසය
- RBE - Reddish brown Earth
- JSMP - Jetavana Salapathala Maluwa Pit
- JSOWP - Jetavana outerwall pit
- JSWMP - Jetavana Wali maluwa pit.
- VGHL - Vessagiriya hillock Excavation

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ හා ලිපි නාමාවලිය

මහාවංසය (සිංහල). (1996). සංස්කික්කඩුවේ ශ්‍රී සුමංගල හිමි සහ දොන් අන්ද්‍රිස් ද සිල්වා බටුවන්තුඩාවේ, නුගේගොඩ, ගංගොඩවිල, සීමාසහිත දීපානි ප්‍රකාශන පෙරදැනුම සමාගම.

මැන්දිස්, කුසිත, (2006). 'ජේතවනාරාම විහාරයේ ඉතිහාසය හඳුනාගැනීම හා වාස්තු විද්‍යාත්මක නිර්මාණ පිළිබඳ පුරාවිද්‍යා අධ්‍යයනය', අප්‍රකාශිත දර්ශනපති උපාධි නිබන්ධය, ශ්‍රී ලංකාව. පුරාවිද්‍යා පශ්චාත් උපාධි ආයතනය, කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය.